

de kamerontbinding werd tijdens de verkiezingsstrijd het conflict zorgvuldig buiten de hoofdartikelen gehouden. Samenwerking met de AR en succes bij de stembus waren immers broodnodig om niet te worden overgeleverd aan de 'willekeur der schoolwetpartij'⁴. Ook na de nederlaag valt er geen woord over, maar tussen de regels door valt toch wel wat bedekt verwijt te proeven over het ongelukkige moment voor deze kerkstrijd.

Terughoudend en tweeslachtig zijn ook de reacties op de kerkelijke en theologische implicaties van de Doleantie. Men was het erover eens dat de 'toneelen van verwarring en ellende'⁵ binnen de Hervormde Kerk een bewijs vormden van de superioriteit van eigen kerk en leer (zonder overigens te vermoeden dat modernisme en bijbelkwestie weinige jaren later ook in eigen kring verdeeldheid zouden zaaien). Vooral werd met instemming geconstateerd dat tegenover het tot zijn uiterste consequenties doorgevoerde leerstuk van het vrije onderzoek een zeker confessionalisme doorbrak. Aldus herkende men in de Doleantie 'roomse' trekjes⁶. Maar de vreugde werd door vrees getemperd. Zou niet, na het uittreden van de orthodoxe Gideonsbende, een groot deel van de hervormden, die zeker niet in de schoot der moederkerk zouden terugkeren, 'het heirleger van onverschilligen en moderne Heidenen' gaan verstreken?⁷

In het jezuïeten-tijdschrift *Studiën* werd uitvoerig vastgesteld, dat modernisme natuurnoodzakelijk tot het heidendom terugvoerde en dat de strijd van Kuyper c.s. de 'onhoudbare toestand' van de Nederlands-Hervormde Kerk aantoonde. Zouden de welmenende protestanten nu nog niet kunnen ontdekken 'welke Kerk door Christus zelf met de leiding zijner leerlingen werd belast'⁸? Soortgelijke hoop sprak ook uit een gedetailleerd rapport, dat de pauselijk internuntius in Den Haag F. Spolverini in maart 1886 aan zijn superieuren te Rome uitbracht. Hier deed zich volgens hem voor de katholieken een unieke gelegenheid voor om de protestanten te tonen welk een armelijk onderkomen hun kerkgenootschap bood

4. *De Tijd*, 27.5.1886.

5. *De Maasbode*, 25.2.1886.

6. *De Tijd*, 24.2.1886; *Het Centrum*, 17.3.1886; vgl. P.L.D., 'Vrije exegese', *De Katholiek* 91(1887/I), 272-275.

7. *De Tijd*, 12.1.1886.

8. W. Wilde, 'De Moderne richting', *Studiën op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied*, nwe. r. 18(1886), 1-61; zie vooral het naschrift.